

H. M. STANLEY

o fa gayre que s' ha publicat lo célebre viatge d' exploració de H. Stanley, titolat: «En las tenebras de África»—Indagació, deslliuransa y retirada d' Emin Paxá.» La obra consta de dos tomos voluminosos, ab molts mapes y láminas. Ha sortit traduhida en més de dotze idiomas. Ignoró si s' ha traduhit en castellá. Es lo llibre més interessant que s' ha publicat desde 'l comens de aquest sigle, sobre-tot pera l' excursionista.

Nostre intent no es pas de fer un resúmen dels 9717 kilómetres recorreguts dins l' interior del África per H. Stanley y sos companys de viatge, y relatar los fets y descobriments extraordinaris de eixa llarga exploració, mes nos concretarem sols á parlar dels tres descobriments mes notables que han sorprés lo món geogràfic y societats científicas, ço es:

La gran boscúria.

Los pigmeos.

Las montanyas de la lluna ab las fonts del Nilo.

Després de tants y tants descobriments científics que han ilustrat lo sigle XIX; després dels progressos qu' ha fet la geografia en totas las parts del món, fentnos conèixer la planeta que habitém, menos los

LA RENAISSANCE.—Any XX.

dos polos, quedava un buyt en lo mapa del África que nos era del tot desconegut. Los geográfechs marcavan eix buyt de *terra incògnita*. Tots suposavan qu' eix centre del continent africà era un immens desert árit, sens aygua, per l' estil del gran Sahara, inhabitable, rostit pel sol del Equador. Cap viatjant s' hi havia arriscat. Ha calgut que vingués lo célebre explorador Stanley pera recorrer eixa terra *incògnita*, y dirnos lo qu' es, lo que hi ha vist. Son viatge desde la embocadura del Congo, son affluent Arouhouimi, fins al Nianza Albert, la Semliki, lo Nianza-Eduart, Nianza-Victoria, fins al oceà indi, Zanzibar, prescindint de sas exploracions en viatges anteriors al curs y fonts del Congo, lo han immortalisat de tal manera que, ben segur, després de lo seva mort, se li erigirá una estàtua colossal, per l' estil de la que tenim de Colon, á la embocadura d' eix Congo, d' eix gran riu africà comparable al riu Amazonas de l' América del Sud.

Traduhirém donchs de la traducció francesa, per comensar, lo capítol XXIII del segon tomo de son llibre, convensuts qu' estém que será llegit ab gust y gran interés pels lectors de LA RENAIXENSA.

Doném la paraula á Stanley.

Un professor anglés (M. Drummont,) quin, pot molt be afegir al seu nom una rècula d' inicials, demostrantnos qu' es membre de moltes societats sabias, escriptor dotat de remarcable talent de descripció s' ha arriscat, tot declarant ésser y fora un «trist viatjador» a fernes del África lo cuadro següent:

«Cubriu la zona que voreja las costas d' herba espessa y groguenca; piqueu ensá enllá palmeras; espargiu vilatges miñ arruynats, pobleu eixa regió de lleoparts, hienas, crocodils é hipopotams, revestiu los rasos montanyosos, no de la boscuria infinita ni de la gran boscuria ombrivola, ni de la jungla feltrada dels boscos de la India, mes sí, de boscos magres d' arbrat raquitich, quals tronchs atrofiats y fullam escás, tot just ombrejan, deixant passar los raigs ardents del sol dels tropichs; boscos hont sols lo clima us fa recordar que us trobéu prop del equator. Los encisadors laberintos de palmeras y falgueras, los festons de plantas enredaderas que obstruheixen los corriols y aromatizan los boscos ab llurs flors enlluernadoras, los núvols esclatants d' insectes, los aucells de plomatge rialler, llores, micos que saltiro-

man y boleyn dins los boscos ombrivols... tot aixó, en África, es desconegut...

Una vegada la setmana, trobaréu una palmera; una vegada en tres mesos un mico creuherà vostre camí; las flors son escassas; los arbres migrats...»

Hem de confessar que si aixó es descripció concienzosamente feta, lo lector deu tancar mon llibre; ja que est capitol provará que, en quant al África tropical, ma descripció es totalment oposada a la del sabi professor.

Lo lector que m' ha seguit durant mos 2750 kilòmetres al través de la gran selva del África, podrá dir ab mi que eix cuadro's sembla tant al África equatorial com los Tors Devon, las estesas del Yorkshire, ó be las dunas de Douvres's semblan als paisatges riallers de la Inglaterra, al Warwickshire ab sa fertil verdor, á las hortas del Kent y á las espléndidas valls de la gran illa. Lo Nyassa es pas tota l' África; las soledats de la Massaie, las bardissas assecadas que clapejan lo Kalahari, las onas d' herbatges del Ousoukouma, los boscos migrats del Ounyamouezi, las planas ocrosas del Ougongo hont creixen las acacias, son y fora senzillas parts d' un continent que conté moltes zonas. La superficie del África es tres vegadas més gran que la Europa é infinitament més variada. Lo Sahara es lo desert dels deserts; trobaréu las estepas de Russia occidental en lo pahis de Massaï y en algunas altrás comarcas meridionals; las planuras de Castella en l' Ounyamouezi; las mes bellas parts de la Fransa en l' Egipte, la Suissa en lo Rouvenzori; lo Brasil en la conca del Congo; l' Amazona en lo mateix gran riu; y sas inmensas boscurias verges, en las selvas del África central.

Dels encontors de Kambarré, en lo Manyouema sud, fins á Baghomo, sobre la Ouellé Makona, en lo Niam-Niam occidental, eixa boscuria mida una llargaria de 1000 kilòmetres; sa amplada mediana es de 840 kil., y sa superficie total de 840,000 kilòmetres quadrats. Sens comptarne los trossos de bosch destacats, las illetas ó bé las peninsulas separadas de la gran selva pels golfs del *mar de las herbas*, y las vastas extensions d' arbrat que cubreixen las concas inferiors, com las de Loumani, Loulougou, de la Ouellé Moubangui, y los marges del mateix Congo, de Bolobo á la Loika.

Lo Congo y l' Arouhouimi, m' han facilitat l' accés de un bon tros de la gran selva primitiva; mes sols parlaré aquí de la part que s' esten de Yambouya, á 25° 30' de latitut Est, á fins Inde soura, 29° 59'. es á dir, a vol d' aucell, sobre uns 525 kilòmetres.

Considerém eixa inmensa regió. no en home practich, no per ana-

lisar científicament lo fustatge y los productes, mes si per fèr-nosen una idea general.

Cubreix una superfície tant extensa, es á la vegada tant una y variada, que caldria voluminosos llibres pera descriuer-la com se mereix. Y, si encara la mirém de mes aprop. serian llegions los especialistas que hauriam de cridar á nostra ajuda. Es impossible examinar de prop las flors, los fruyts y las innombrables maravellas de eixa vegetació; es impossible de notar las variedats d' escorxas y de fullám en los aibres magestuosos que nos rodejan, ó be de comparar las gommas vitrificadas ó viscosas que cauhen com gotas de llet, perlas d' ambre ó pastillas opalinas. Lo temps nos manca per observar eixas malehidas columnas de formigas industriosas que pujan y baixan de las socas, crehuant las valls, trepant las crenas de montanyas que troban en las ruositats de la escorxa, ó be, esperant los encarnissats combats que van á lliurar-se entre aquells batallons de formigas negras, contra estols de formigas rogenças que arriban del costat oposat. Com podriam detenir-nos á sondejar eixa munt de podridura, eix arbre mort, suara tant poderós y ara porós com esponja! De lo que ha sigut, sols conserva la closca, la fusta exterior; la part interior bull, formigueja, grull, de diminutas tribus d' insectes. ¡Quin tresor pera l' entomologista! Plaqueuhi l' orella, sentiréu lo zum zum incessant de la vida intensa. Eixos milions de bestiolas, de formas diverses, de colors esplendits, de llueyas esclatants, afanyosas, joyosas, en llur treball, exultant, en llur curta existencia, si, mes activa y jamay satisfeta; mireulas: pera ellas tot es robar, destruhir, lluytar, arruinar, construhir, formiguejar per tot, explorar sens repós ni treva. Poséu sols la mà sobre la soca d' un arbre, allargueuvos á terra, toquéu una branca cayguda, y compendréu l' activitat devorant, la fúria enmatzinada que anima eixas minuscules colonias. Obriu un carnet; la página blanca atrau una dotzena de papallonas; una abella voleya brunzinant sobre vostra mà; nombrosa parentela de la mosca de mel 's tira sobre vostres ulls; una vespa brunzina á vostre cau d' orella; un enorme burinot amenassa vostra cara; un exércit de formigas vos pujan camas amunt; las més atrevidas ja m' arriban al clatell, y ab un dir Jesús ja sento llur picada... ay!..

No, un no 's pot sentar ni reposar sobre eixa terra hont pulula la vida. No son pas certament los ramells de pins y bosquets riallers de Inglaterra; nos trobém en lo mon dels trópichs y per disfrutar-ne, cal caminar á passos petits. Mes ¡que n' es d' espléndit!

Imaginuevos tota la Fransa y Espanya pobladas d' arbres d' un'

altura variant entre 6 y 34 metres. Los cimalls d'eixas socas, qua diàmetre mida de algunas pulgadas á 120 centímetros y més, son talment aproximats entre ells que s'entrecreuban y no deixan veure ni cel ni sol. Tiréu d'un arbre al altre cordas groixudas de 9 á 40 centímetros, contornaulas, torsaulas en ansas, en nusos, en festons, en garraldas, feune W. M. gegantescas, plaqueulas contra las socas, ó hé entrellaulas al entorn d'ellas fins al cimall com una anaconda (1) sens fi; prodigaulas de flors y fullas, y que, allá dalt, ajudin lo fullam dels arbres á tapar l sol; de las branca mes altas, que penguin com cordetas á centenars, fins casi á tocar 'l terror brodéune las voras, las extremitats de las arrels que los epífitas llensan pels ayres; barregeuhi torsals de la més fina passamaneria, cintas, cordillels ténuos; ara, pas seuhi un sens fi de lligáms, cordas primas, groixudas, las mes inextricables que 's puga; feulas correr ensá, enllá, pertot, sens preocuparvos de la regularitat del dibuix ó de la tria dels materials. Feu que sobre cada forcat, sobre cada branca horisontal s'enlayrin cols gegantescas barrejadas ab aquells vegetals de amplas fullas eniformes que ne dibuen orelles d'elefant; després poms de orquideas, maravella dels trópichs, ab unas cortinas de eixas delicadas falgueras que tant abundan en la gran boscuria; cubriu branca, ramells, redortas d'espessa molsa semblantse á atapahit forro vert de pells. Quan tindréu cada arbre en son lloch, ab son adorno de líquens y plantas sarmentosas, no hi ha més qu' estendre á terra una catifa vellutada, verdosa, de friniums, d'amomas y de arbrissons nanos. Veus aquí la gran boscuria, la selva antiga y compacta. Mes quan lo llamp ha descapitat algun colós, y deixat penetrar los raigs del sol, quan ha esberlat alguna soca gegantina de dalt a baix, fins á sas arrels; ó he que un tornado ha arrancat un grupo d'arbres de gran alsada, alashoras la juvenalla 's llensa nombrosa vers lo cel, disputantse l'ayre y la llum; apretantse, obrintse pás, escanyantse, ofegantse, fins que 'l tot 's torna maleda impenetrable.

La boscuria que atravessém presenta una barreja de eixas variadas escenas. Un hom troba una cinquantena d'arbres, drets com pilars de catedral, grisos y solemnes en la perombra; en mitj d'ells, un patriarca calvo descarnat; y al seu entorn, fills que demanan y fora viurer; las joves socas 's llensan vers lo cel pera heretar del sol y l'lum que possehia avans llur pare. Sa lley de primogenitura regna dins lo bosch. Com també la mort per nafra y malalties, anèmia dels orga-

(1) Serpent boa dels marges del riu Amazonas.

nos, afeccions hereditaries, vellesa; tots los varios accidents que aclareixen la boscuria, que eliminin los febles, los incapables y los que no saben adaptarse. Y mirauvos aquell rey dels gegants, aquell insolent fill d'Anak; aixeca la testa á sobre las de sos germans, ell es «lo rey de tot lo que la mirada domina»; mes lo seu orgull atrau lo llamp que l'esberla, se va assecant fins á las arrels, bamboleja, cau, y, sa cayguda nafra mitja dotzena de sos bells companya. Es per' xo que ve'yém tantas lúpias, tantas excreixensas, golls, bonys, tronchs desformats. Los arbres sobreviuen sovint als parassits que los tenen mitj escanyats, als fondos solchs cavats per la estricció del ridortám que 's veuhen de vegadas en los forcats de las branca. Altres, ofegats pels vehins pertanyent á especies diferentes, desfalleixen y 's moran en lo mellor de llur juvenesa. Veusen aquí encara de torsats ó jeperuts; una soca cayguda los ha mitj esclafats. Aquí 'n tenim qual cimall ha sigut trencat per la tempesta. Uns han sigut rosegats pels animals, altres han sigut trencats pels elefants á copi de fregarhi llur cuyro; los aucells los picotejant fins á provocar extensas llagas per hont degota la goma; batallons innombrables de formigas s'afanyan en destruhirlos: per fi, los naturals grans y petits proban sobre la soca lo tall de llur destal, zagañas y coltells... la decadencia y la mort obran aquí com per tot.

Pero hi ha més encara: dintre eixa bárbara boscuria, cubriu lo terer d'espessa capa d'humus, brins, fullas, branca mitj podridas; poseuhi en interval d'alguns metres un gegant, caygut, desde molts anys, que s'ha tornat pilot fumejant de fibras en descomposició, de antigas colonias de formigas, de difuntas generacions d'insectes; es mitj amagat de feixos sarmentosos. ó sepultat sota 'l fullám de nombrosos arbres joves que profitan de sa cayguda; rosers borts de llargas branca y atapahidas canyas arrelan y creixen dins sa cabora; y á cada kilómetre, més ó menos, rechs fangosos, bassals d'aygua estancada amagats sota lentillas d'aygua y sota amplas fullas de lotus ó nenufars: bassas sens fondaria cubertas d'escuma verdosa y llafiscosa, feta de milions d'organismes microscopichs. Pobleu eixas vastas regions d'inombrables tribus s'entreguerrejant, y vivint llunyadas de 10 á 40 kilómetres, en mitj de clarianas de la boscuria, sobre las ruinas de quina, conrean bananas, plantatge, manioch, fabas, tabaco, colocasia, carbassas y melons. Pera fer inaccessible llurs vilatges, recorren als medis de defensa que la mateixa naturalesa 'ls hi ha ensenyat. Erissan llurs corriols de agullas de fusta plantadas á terra, crudelment punxagudas y cuydadosament dissimuladas sota una fulla

que sembla portada pel vent, ó bé las plantan á terra al costat d' una soca ajaguda. Al saltar per sobre, l' enemich 's clava á son peu nus la terrible espitlla; ne ranqueja durant mesos si tota vegada no mort per las matzinas quals punxas son untadas.

La boscuria verge, la vella selva primitiva, hont desde fa sigles y mes sigles los arbres creixen, viuen y 's moran, se regoneix facilmente, de la que 'l home habitava en época més ó menos aproximada; los arbres hi son més alts y més drets, los tronchs hi adquireixen las dimensions més colossals: s' hi troban freq entment clarianas naturals hont 's pot facilmente caminar; no s' hi veuen gayre més plantas que lo frinium, l' amona, l' arum; lo terror hi es mes sech, més ferm, més compacte: es lo campament afavorit dels pigmeos nomadas. Després de talladas eixas plantas y la malesa, un se troba en un temple selvatic y fresch y qual morada seria agradabilissima.

En l' espy de duas ó tres generacions: la crescuda vegetal esborra los senyals de tota intervenció humana. Alguns arbres, aquells sobretot de fusta fluixa y esponjosa han pogut elevarse á la altura dels més antichs patriarcas; mes, en general, tot seguit que l' home ha cessat de conrear la terra, un exércit de rebrols, de cordas sarmentosas, una multitud arborescent, 's llença á la vida; tots lluytan á qui treura 'l cap al ayre y á la llum, la clariana negada de sol 's transforma en malesa atapahida que ningú pot penetrar sens molt treball. S' hi troban nombrosas varietats de palmeras, y sobretot l' elais y lo rafiá.

Al cap de alguns mesos ja ningú hi pot passar; cal obrir una foradada á través d' eixas malesas asfixiants, tant embulladas, entrecreuhadas, entrellassadas que, com ho tenim ja dit, si los cimalls fossen un xich més planers, sembla que un podria caminarhi per sobre. Arbres joves y vigorosos, casi enterrats en mitj d' eixos macissos compactes, sostenen las plantas enredaderas de tota mena. Quan s' ha pogut obrir una trinxera dins la inextricable malesa, las plantas de fusta dura talladas de bisel vos ratllan las camas, y nafran sovint prou gravement los peus nusos dels portadors. La malesa dels marges del Arouhouimi, sol tenir eix caràcter. De totas parts sobre las duas ribas veyem campaments deserts y terras que havian sigut conreadas. L' aygua es l' únich medi de comunicació entre las tribus margeneras, y no podiam fer un pás sens recórrer á la faus y á la destrál.

Las clarianas, abandonadas desde ménos d' un any, presentan maravellas de vida fecunditat inaudita; infinita varietat d' especies creixen ab un vigor extraordinari. Las estacas ennegridas per l' incendi dels vilatges, desapareixen sota 'l lligam de ridortas y la verdor del fullám

que n' amaga las socorradas ruinas. Cada estaca forma una cambreta de verdor, y cada cayrat plantat fá recordar un fragment de columna temps há recubert de vegetació de las ruinas.

Los tronchs han sigut generalment tallats á una alsaria de 5 á 6 metres, y sovint dos per dos. Las plantas sarmentosas comensan per enredarshi al entorn; després s' enlayran, baixan, s' enrotllan unas ab altrás, se atapaheixen y 's soldan, y de vegadas es impossible conéixer la fusta del puntal que las porta; llensan d' un arbre al altre llurs cordas atrevidas, y las torras bessonas forman prompte una portalada ombrívola; semblan las ruinas d' un vell castell; las garlandas se coronan de flors vermel·las ó blancas. Las socas blanquejadas de antichs colossos, ajegudas desde molt temps, y condemnadas á podrirse, á morir-se, ab llur brancám descarnat, y fins las més petites brancas, se revesteixen d' enredaderas que ván y venen, juntadas, lligadas á feixos, se torsan y 's núan cent voltas fins á formar un teixit vert brodat de seda de tendres colors quin, cariciat pel ventijol, 's remou com inmens cortinatge.

Quan jo anava caminant ab la columna y que durant la nit 'ns reposavam, la presència de la meva gent, llur xarrameca, feya que no podia gayre compèndrer eixa poesia de la selva. Patiam massa de fám y de prolongadas miserias, eram massa absorvits pels nostres durs travalls de cada dia. Mes si per casualitat me apartava del campament, si sos remors no arribavan á mas orel·las, allavors oblidava un instant mas inquietuts y miserias; la magestat de la selva penetrava la meva ànima y calmava mon esperit. Ma veu retumbava en mitj del silenci, repetida pels ecos com pels murs d' una catedral. Me sentia invadir per una influència que no 's pot definir, casi sobrenatural; la privació contínua de la gran llum del cel, las febles llubors de la llum garbellada del sol, eixa estranya sensació de la soledat que us obliga á mirar al voltant vostre per véurer si es somnit, realitat ó ilusió... aixó me donava la impressió d' un altre mon: se me presentavan duas vidas, la vegetal y la humana; una, macissa, colossal, pacífica y silenciosa, encara que solempne y magestuosa! Me semblava singular que eixas duas existencias, á voltas tant iguals, no poguessen avenir-se entr' ellas; m' apar que no m' hauria pás gens sorprés si un de aqueixos vells patriarcas me hagués parlat ab la gravetat de un Matusalém, aduch que un Titá, arrelat de peus dins terra, me hagués demanat ab despreci lo que venia á fer en mitj d' eix aplech de reys de la boscúria.

Mes, quins pensaments brollavan dins mon esperit quan, dret, mirantme la gran foradada que s' ha obert l' Arouhouimi á través de la

gran selva, mos ulls 's paravan sobre los marges del poderós riu, obscurits ara baix las amenassas de la tempesta! Jo veyia las filas apretadas d' eix exèrcit de colossos esperar la tormenta ab fermesa.

La tempesta ha ja concentrat sas forsas, lo llampech llensa sas llenguas blanques de foc al través dels múltiples batallons de bromas esqueixadas pels fulgors dels llamps. Tots los vents 's precipitan al assalt. Los arbres, encara in mòvils, y com pintats en gegantescas decoracions teatrals, esperan 'l xoch ab tranquila seguretat, sens inmutarse. De prompte, com presos d' espant, baixan á la vegada tots la testa, 's balancejan, 's torsan, s' ajupen, 's rebllinca. Mes llurs ferrenyas socas y fort arrelám 'ls fán resistir á l' embestida; escabellats, espahordits, la rafaga los encorba enrera ab violencia... ja pert l' alé, ja 's para. Los cimalls 's realsan furiosos, portant llur maciu brancatge endavant, y, ja comensa la batalla. Legió tras legió de núvols cavalcen sobre las branca que ganyidan y 's trenca. 'S senten ronchs y brams, gemechs y sospirs: clams aguts, la veu de la tempesta 's barreja ab los planys de la boscúria. Los monarcas selvátichs, enlayran, tremolant llurs poderosos brassos; llurs súbdits inclinan lo front fins á terra, y lo fullám s' estremeix com si volgués celebrar lo valor dels avis. Una esblaymada claror verdosa alena la jovenalla, tota animada per l' exemple de llurs germans grans. Eix quadro grandió comou la nostra ànima; lo neguit frenétich, neguit de Berseker, era contagiós. Tots aplaudím ab entusiasme al véurer la selvatge embestida de la ratxada, la forsa del uracá que fá baixar la testa de tots sos adversaris en igual nivell. De poch aclamariám son triomf; mes la superba resistencia dels guerrers de verda cabellera, la energia del valent exèrcit que 's realsa al igual que 'ls generals; y, á baix, á llurs peus, lo estremeixement entusiasista dels petits, nos dibuen que sovint la victoria queda pel que persevera y no desmaya.—Lo llamp escampa ensá enllá sas fulgurants esplendors y flamas devoradoras; los ronchs de la tronada se repercuten allá, lluny, dins la boscúria. Negras bromas barrejan llurs torbellins, enrotllan llurs volutas y donan més foscó á la escena. La fressa del furiós uracá, y la tremenda rábia de la selva vos aixordan. Nosaltres contemplám eix quadro espantós baix una pàlida claror de penombra. Mes, de cop, s' obren las cataratas del cel, la pluja cau á torrents, apaga la ira de la tempesta y aplaca y adorm lo noble furor dels gegants.

Es vorejant los marges del Arouhouimi, en eixa rica y fértil contrada de la conca oriental del Congo, que un se pot formar una idea de la vegetació tropical. Los marges del riu son casi sempre prou baixos

y en certs punts casi no s' endevinan per causa de la exuberancia de plantas parásitas que cubreixen cada centimetre quadrat, y en moltes parts s' elevan á la superfície del aygua de 16 á 18 metres amunt. Tot seguit á darrera arranca la gran selva, d' un vert fosch, quals cimalls pujan fins á 50 y 60 metres. Mes l' aspecte general dels marges varia moltíssim. Los indrets d' antigas moradas humanas tenen fesomia ben distinta de la selva primitiva, hont lo terror cambia y la flora també.

Las terras conreadas, abandonadas desde poch, á més de la folia prodigalitat de llur vegetació, presentan, aisladas ó en conjunt, flors de las més enlluernadoras. Per sobre d' ellas pujan grans arbres de fullas espesses y llubentas, coronats de profusió de corolas d' un vermell sanguí, quals petals ván cayent com pluja vermella sobre 'l teixit impenetrable de plantas sarmentosas; son flors papallonaceas que contrastan ab las floretas grogas, blanques, de púrpura pàlida, dels arbrissos y parásits.

L' Amona ostenta sos calzers nevats, matisats de rosa; una parra selvática, sos rehims d' un morat clar; tal fullám té color d' hermós castany. Un pebrer crida l' atenció per sas granas vermelles, y un nopal per sas nombrosas campánulas arrodonidas semblant á petites perlas; lo robiner ompla l' ayre de perfúms que s' escampan de sos tirsos de un blanch de neu. L' oreig acaricia lo mimosa sent balancejar sas borlas dauradas, de flayre tant suau! Lo vert alegre de las falgueras fa ressortir las tintas més claras de la *planta espasa*, del aláis, en los primers anys de sa creixensa, ó bé de la fulla tant ampla y tant útil del frinium; una jove figuera de soca platejada, de brancatge amplament estés, barreja son fullám ombrivol ab los delicats foliols de la sensitiva y á las fullas palmejadas del calamus; multitud d' ortigas de tota mena venen á vestir, l' antich terren conreat, de bonica y estranya verdor. La base, lo terror, l' apoyo de hont 's llenxa al ayre eix mon de vida. eix aplech desordenat de vergas, rams, flors, eixa barralla impenetrable de vegetació espléndida, es pot ser degut á una vella soca, morta de temps, cercada, podrida, negra de floriduras, rosegada pels bolets, quina, comensa á ser cuberta d' una capa d' humus, y que, cada esquins, cada esquerra, cada forat, serveix de catau á un sens fi d' insectes, desde 'l termita de cos prim fins al repugnant mil-camas ó á algun coleóptero monstruós.

Més lluny, l' espectacle cambia. Arbres gegants, colossos innombrables, 's juntan apoyantse uns sobre altres fins á las mateixas voras dels marges, y alguns d' ells 's veuen obligats de creixer casi hori-

sontalment á sobre 'l riu, y, de vegadas s' hi estenen en llargaria de 15 y 16 metres. Sota llur ombra, quan lo sol pica, un centerar de piragüas s' hi arriman. Llur fusta es groga, dura com ferro; si 's prova de tallarlos oscan las destrals més ben trempadas de América. Portan fruyts de un negre rogench, quins, quan son assahonats, prenen l' aspecte de superbas prunas; altres semblan dátils madurs, mes cap d' ells es comestible. Son aqueixos arbres, estesos horisontalment sobre l' aygua, que las vespas trian pera penjarhi llurs nius. Vistos al exterior un creuria véurer butxacas de paper grisench adornat de plechs, bollos, retalls, y agradablement arreglerats uns sobre altres com las mamparas que al estiu 's posan sobre las reixas de las xemeneyas inglesas.

Fugiu de eixos arbres: es pás á proximitat de un gran vespé que seria bó de investigar lo paisatge. Miréuvos eixas columnadas de marbre, eixos milers de garlandas, festons, cordills, nansas, agrupadas, apretadas en espessas trocas, deixant á voltas entrevéurer l' escorxa blanquinoso dels arbres, y sempre s' entrebarrejant, s' entrecrehuant en un desordre inextricable. Miréuvos eixos macius de verdor, en las profunditats tenebrosas hont llisca, allá, lluny, un pàlit raig de sol, irisant lo fullam de tons verdosos y lluhents; y las clarors móvils y fugitives; y allá, á més llunyaria, sota la volta, la eterna penombra que deixa véurer las socas grisencas, lo lligám argentat de las enredaderas ó la filigrana negra, pàlida, dels sarments de vinya borda. . Si 's vol tot abressar d' una mirada, la vista 's para primer sobre los grans vermells del frinium, las tacas rojas de las capsetas del amona, las tintas groguencas y morenas que prenen certas fullas; un ampla bolet estén sa blanca ombrela en mitj d' un elegant ramell de falguerras finament retalladas, hont los agarichs, com volvas de neu gelada, 's veuhen encastas sobre tronchs corcats pels sigles; lo vert alegre de las orquideas, lo vert grisench de las amplas fullas que ne dihuen *orellas d' elefant*, las franjas de molsa que penjan dels arbres; las nafras de las socas que ploran llágrimas de goma, al entorn de quinas, se apilonan formigas é inmensas rengleras sens fi de calamus; lo toriam que 's torsa y s' enrotlla; los convólulus quals espiras s' entortolligan, lliscant dins lo laberinto de llurs foscas galerias, quins ne surten triomfants, més lluny, y més amunt, per cercar apoyo sobre una branca, cintaria ab sas anellas, balancejantse en garlandas á fi de llensarse sobre un' altra, y aixís sempre, fins á pérdua de vista.

Eixa selva, crech haverho ja dit, me representa la humanitat. No puch contemplarla sens pensar que la vida, lo decahiment y la mort hi

obran sens may parar. Jamay me l' he mirada ab atenció sense que tal ó qual semblansa me fés suggerir algun recort del mon civilisat. Aixís es que m' ha fet recordar un matí, envers set horas y mitja y 8 horas, en que m' estava sol sobre 'l pont de Londres, contemplant la maror humana que vá pujant vers la *Cité*, de homes, donas, joves, y en mitj d' ells, tantas donas pàlidas, tants homes atrofiats, envellits, d' espatlles encorvadas. apresurantse tots á pendre part al combat de la vida. Aquest arbre es de cabells grisos de vellesa prematura; aquest altre es un Goliat, un altre es feble de complexió, aquell de més ençà e jeperut, lo de més enllá anemiat pel manca d' ayre y de son; altres de débil constitució s' apoyan y cauhen sobre llurs vehins, com los malalts de un hospital d' incurables; un se demana com ho fán per poder viurè encara! A'gun ja morts y soterrats sota munts de fullaraca, son ayrolas de parasits ó bé amagatall d' estols d' insectes destructors.

Aquell s' ha de sople esblanquehit, ferit qu' ha sigut pel llamp; aquest ha estat decapitat pel uracá. Aqueix veterano secular, nascut avans que los exploradors haguessen franquejat l' eq ator, es á punt de morirse de la vellesa que li ha assecat las entranyas, mes son y fora excepcions; casi tots s' enlayran magnífichs y superbs; uns ab la gracia insolenta de la joventut s' adornan d' elegancia y hermosura; altres han ja arribat á la edat madura; aquells presentan lo tranquil y silenciós orgull dels vells de la aristocracia. Tots han lluytat per la existencia, tots lluytarán encara tan com los hi quedi energia. Totas las semblansas de la humanitat 's trovan en los fills de la selva... cadascú hi regoneixerá son retrato — menys lo mártir, no obstant, y 'l que voluntariament camina al davant de la mort. Lo sacrifici no pertany á llur naturalesa; pot ser que han après y fora los dos preceptes: *creixáu y multiplicáu, mes val obediencia que sacrifici*.

Com no coneix res al mon de més lleig y repugnant que la turba de una diada de Derby, res trobo més horrible en la boscúria que la empena egoista de la malesa y bardissám en mitj del conreu abandonat desde alguns anys.—Cuydado! ja 's toca la campana, la corrida comensa. Me apar véurer la munió de la gentada, lo furor de la lluyta per arribar dels primers al lloch preferit. Los débils cauhen á terra, la turba los trepitxa sens adonarsen. *Cada hū per sí! desgraciat qui arriba dels darrers!* La excitació vá creixent; per tot clans, cridoria, la victoria de la forsa... lo menyspreu vergonyós de tot orde y decencia!

¿Cóm se fá que tal insignificant incident, en punt tan allunyat del restant del mon, com dins d' eixa selva inviolada, transporti ma pensa vers los amichs y llurs moradas, allá, tant lluny, á Inglaterra? Los

melancòlics sospirs del vent que bressolan las ramas molt amunt de sobre ma testa, lo lúgubre extremeixement, la veu planyívola de la selva, me fan recordar de una nit que vaig passar al castell de **, hont, durant llargas horas, escoltava las ratxas de vent que feyan gemegar los arbres seculars hont nían las grallas; mon cor era omplert de tristesa. A la vesprada, després de las fatigas del dia ¿perqué pensava sempre a las tempestas del Océa, á las frets, á las miserias dels naufragants, quan las ratxadas de pluja tamborinavan sobre la tela de ma tenda, com orquestració d' un cant funerari? Ohia los ecos planyívols y dolorosos de llarchs desitjos may satisfets, de pensaments inexpressats, de aspiracions ofegadas, de sentiments, d' amor y de amistat que may s' han pogut traduhir, de simpatías que s' han quedat mudas... per tot aparicions de formas distinctas que assetjavan ma imaginació, que me disposavan á vessar llágrimas y á exclamar-me: *Oh! amichs meus! Deu es sobre totas las cosas!... totas ell las coneix!*

Sens ésser adepte de la ciencia forestal, un acaba no obstant per apèndren un xich; ara sé que la palmera elaís vol humitat y sol pera florir; que 'l calamo vol malesa pera ficarhi sas vergas ab sos ganxos; que a la palmera rafia li agradan las voras de bassas entolladas hont sas arrels capbussan dins lo llot empestat; que la *Fenix espinosa* prospera prop del aygua, y que l' excés d' humitat mata la palmera vano. Mes quan un vé de las regions templadas, y que no 's coneix sino 'l roure, 'l faig, 'l poll y 'l pi, un se trova estrany en mij de la gran selva. A poch á poch s' aprén á distingir la fusta dura de la tendra; tenim assí nombrosas familias d' eixa última, quinas, en los tropichs, reemplassan lo pi y l' abet. Tots portan indistinctament amplas fullas. Es regla general que, al estretament ó dilatació del limbo, correspon aquí la elasticitat ó consistencia de las fibras. Las fullas dels grans rubiaceos, com exemple, son, per la forma y color, molts semblants á las del ricino. Llur fusta es molt útil y 's travalla fàcilment; se 'n fan tota mena de utensili doméstichs, com plataras, plats, culleras, gerros, pera la llet, gibrellas, tamborets, banchs, cadiras de brassos, tabals, com també sostres, portas y reixas. Encara que sia tant trencadissa com la fusta del cedro, pot ser molt temps exposada á la pluja sens esquarterarse. En lo bosch se trovan també molts especies d' arbres-cotó, que 's fan conèixer ab los superbs estreps de sas arrels, ab llur altura que cap més arbre los sobrepuja, ab lo gris argentat de llur escorxa á las punxagudas espinas de sas brancas, á la blanca seda de sas flors y á sas fullas d' un vert grisench.

S' hi trova també lo tek del Àfrica, la xicranda africana, lo cor-

vert, lo *lignum vitæ*, la fusta de ferro, lo *rafia nitida*, anomenat fusta de Campetxe que may 's podreix; la fusta groga de las voras del riu es apénas ménos dura que la precedent, y molt més dura que la del cor del roure; la *fusta pudenda*, lo copal, *Himenea verrucosa*, de fullas envernissadas y lluhentas, lo nopal arborescent, lo taronger bort de fullas petites, la figuera de soca blanquinosa, l' arbre que dona mantega, las tribus de acacias, lo magestuós *mpafu*, y mils y mils arbres fruyters que la major part me son desconeguts: Imaginéuvos véurels desordenadament barrejats y juntats per milions de ridortas, plantas enredaderas, corretjolas gegantinas, flors que 'l sol ja no las pot penetrar; y que, ensà enllà, un clap de esblaymada claror moredissa us fasse endevinar que l' astre del dia brilla y crema, vessant torrents de llum desde 'l cel equatorial.

Al pensar als llarchs mesos qu' hem viscut dins la selva, als centenars de kilometres que hi havém recorreguts, en diverses direccions, no puch compendre que haguém pogut evitar los accidents que resultan de las caygudas d' arbres y brancas. N' he vist á caure al davant de nostra avant-guardia y també al acabar de passar la reguardia, á dreta y esquerra de la filera de nostra caravana, y aprop dels campaments, tan de nit com de dia. Una vegada que acabavam de sortir de nostra embarcació, un arbre colossal caygué en mitj del riu, á prop de popa, formant una onada que suslevá l' *Avance* y cubrí d' escuma la tripulació qu' era allí prop.

CARLES BOSCH DE LA TRINXERIA

(Continuará.)

À LA MEMORIA DE MARIA VICTORIA DE SABOYA,
EX-REYNA D' ESPANYA

COR DE MARE

Històrich

En la rodàlia del tétich
monastir del Escorial
hi ha un llogaret miserable
de pobrissalla un aixám.
Entre aquesta una familia
vivía d' espigolar.
Nodría un nen de deu mesos
la dona, y, embolcallat
de pellissots, lo deixava
ab lo ruch vora del camp,
fèntli de bressol i' albarda
y d' ombra un marge baumat.
Lo nen sens mamar fa estona,
se rebenta de plorar,
trencant lo cor d' una mare
que atravessa aquell viarany.

No amida la gran distancia
que hi ha d' ella á aquell infant,
y abandonant del Monarca,
to seu noble espós, lo brás
prén lo nen, l' acaricia,
y comprenent son plorar
sentada damunt l' albarda
li dona sa noble sanch.
Quan la pobre espigolera
arriva ab son feix migrat
veu son fill á lá mamella
d' aquella reyna exemplar,
que lo mocador que porta
li posa per abrigall,
buydánthi de sa almoynera
tot quant del jorn li sobrá.
May Na María Victoria,
en ta cadira real,
irradias tant, com sentne
d' Angel de la Caritat.

DAMÁS CALVET.

H. M. STANLEY

(Acabament.)

-- Molts m' han demanat alguns detalls de casseras. Elefants, búfalos, senglars, autílops de malesa, cunills, daynas, ximpansés, babuins, micos de tota mena, gats selvatges, esquirols, civets, zebres, uneumons, grans rosegadors... veus aquí los animals que sabem existeixen dins d'eixas boscúrias. Las brancas son cubertas d' aucells y rataspinyadas; lo riu es plé de peixos y curcullas—musclos y ostraceas; de cocodrils é hipopótamos pochs. Las tribus dels naturals de la selva son las més viciosas y degradadas de la especie humana, aduch que, en sentit meu, son tan capables de progressar com los selvatges de la antiga Caledonia, y no ménos susceptibles de transformarse en pobles amichs del orde y observadors de las lleys. Mes la selva no afavoreix pás las relacions fraternals. En mitj d'eixos laberintos la gent 's topa ans de véures. La por los paralisa; tot seguit enlayran instinctivament llurs armas: un, per matar cassa, porta un punyat de fletxas empapadas de matzinas casi tan mortíferas com l' ácit prússich; la carabina d' un altre tira bala que destrossa l' os frontal. Suposém que 'l según siga piou benévol per deixar-se matar, sos amichs lo tindrán per totxo; sols aixó hi haurá guanyat. Pero, eixos mateixos

amichs se creurán obligats de venjar sa mort y de perseguir l'assessí. Los naturals de la selva saben generalment arregiarse de manera que puguin conèixer l'arribada de gent forastera, y avans que aqueixa hage pogut arribar a llur vilatge, ja han fugit y refugiat lluny ó aprop, ningú ho sab. Eixos selvatges tenen la costum de menjar-se tot lo que matan, homes y animals; seria donchs molt imprudent de perseguir la cassa als voltants dels campaments: es una de las causas qu' ha fet que no 'ns hem entretingut gayre á cassar.

Ademés, cal trassa pera poguer dirigir-se en mitj de la boscúria; més de dotze vegadas, durant nostra marxa, he tingut de rectificar la direcció que prenía l' avant-guardia.

Si, á 200 metres del campament, haguessem fet giravoltar unas vegadas á qualsevulla dels nostres, li hauria sigut impossible de retrobar son punt de partida.

Una colla d' homes que camina sobre fullaraca fa molta fressa, sobretot al trencar la rama, branca, brochs, fregant los arbustos, tallant las enredaderas per obrir-se camí. L' animal selvatge, previngut ans que 'ls cassayres l' hagen presentit, fuig enditsantse sota llunyana volta. A voltas nos topavam ab un elefant, quin, á ménos de deu metres de distancia, se 'n fugia desapareixent dins la impenetrable malesa.

En quant als búfalos y altres grossos animals, ne trobavam tot sovint las petxadas; mes per las causas ja esmentadas, cap ganas teniam de inquietarlos.

Qu' era cas de donarnos lo gust de cassar! Altres mals de cap teniam! entre ells lo procurar queviures no sols pera mos oficials, més encara per tota la colla de negres que menava.

En quant als aucells, prou sentiam llur cant y fressa, enlayre, amunt de nostres caps, mes nosaltres 'ls trobavam al pis de plá terreny y ells á dalt del pis quinzé. No 'ls podiam véurer; mes 'ls ohíam sempre y á totes parts, xiular, xarrotejar, cridar, xericar, bolular: lloros, ibissos, turacos, lloritas, bechs grossos, veloces, aucells del sol, caps de cabra, puputs, mussols, áligas pescadoras, miláns, falcons, capsbussos, pintadas, merlas, teixidors, bernats-pescayres, bugaderas, menjayres de mel, alosas, xiulayres de las sorras, kakatuas, tucans, gaigs, barbets, pichsverts, coloms, una munió d' aucells minúsculs que 'm son desconeguts y de rataspinyadas grans y petites á milions.

La familia dels micos hi es ben representada; n' he vist una dotzena d' especies: lo colob, lo babuí de pell mitj grisa y obscura; micos menuts negres, galagos y esquiroles volayres; mes may hem pogut

aproximarnos d'ells á ménos d'un centenar de metres; la fressa que feya nostra caravana al obrirse pás dins la malesa, los feya fugir.

Los reptils hi son molt nombrosos. Lo riu Itouri formigueja de serps d'aygua de tota mida; 's solen deixar caure dels arbres, prop de nostra barqueta: culebras d'aygua verdes y molt primas; cul-bras grises de color de plom y de gruixaria formidable; culebras dauradas; negras y verdes de dos metres de llargaria; serps pitons y d'ulleras; escorçons banyuts, y licodendites. En quant á las serpetas de las malesas, de mida 1'60, ne solíam matar moltes mentres construhíam nostras barracas.

Pera parlar dels insectes caldria un grós volúm. May ne havia vist tants exércits, ni de tantas especies com, á mida que caminavam dins la selva: mes seria ofèndrer ma dignitat si 'm volgués detenir á parlar llargament d'eixa mala nissaga, després de las injúrias y malediccions que ab mos companys los hi prodigavam. Sobretot aquellas abellas grossas y menudas, y aquellas vespas, — y durant la nit las papallonas nocturnas — aquellas moscas tsé-tsé, tábachs, mosquits y papallots; coleópteros gegantins, atrets per la claror de ma candela, volatejan dins la nit, tirantse contra la tela tibada de ma tenda, tabalejant ab rábia, brunzinant com fressa de carrasques, fins que redobliant llur fúria 's llensan sobre mon llibre ó sobre ma cara, com si volguessen venjarse de mi. Y los aixáms de formigas que 's passejavan sobre mon plat, capussantse dins mon magre potatge, rosegant mas bananes; los llagostins que botan com dimonis á sobre mon cap y ma cara; las cigalas de cant estrident de paella esquerdada, que 'm feyan tornar boig com la música enfurismada de las donas Mangouema borratxas d'un tip de *peppo*! Lo paxá Emin es molt aficionat á observar tot eix petit mou: per ma part declaro que li he fet tot lo dany qu'he pogut. Abellas diminutas com mosquits eran las que més m'atormentavan. N he conegut quatre especies. Pertanyen al genre de las meliponas, atacan de preferencia 'ls ulls, ficantse dins los narius, us donan una coissó intolerable. Pera jo poguer llegir, escriure y menjar, un criat tenia d'agitar sempre un ventall. Las camas de nostre pobre burriquet eran totes peladas de resultas de las picadas d'eixas malehidas bestiolas. Si ab los dits n'aixafavam una, la má quedava impregnada de flayre d'ametllas amargantas.

En quant á la dimensió, los coleópteros varian. Hi ha monstres llarchs de sis á set centímetres, é insectes tan remenuts que passarian per un forat d'agulla de cusir. Eixos darrers, vistos ab lo microscopi, no deixan d'ésser temibles ab llur armadura guerrera. Cavan un solch

sota la pell, y si 'ls deixessem fer, ben cert que nos desgraciarian, ateses llurs imperceptibles dimensions; sort que nos prevenen fent sentir llur picada com punxada d agulla. Las cabanyas dels indígenes ne son infestadas per tres varietats distinctas; uns s' allotjan sobre 'l cos, altres foradan los cayrats y ne fan caure lo serradis, quan diném, dins nostra sopa; aquells exploran la brossa del teulat. Un altre per fi de la tribu dels escarbats, fa com lo lleó, corre de nit d un vol brunzinant, á la hora meditativa y silenciosa de fumar la pipa, 'ns apaga las candelas que tenim encesas.

No oblidém, entre eixa nissaga fastigosa, lo poll de Faraón, un *Pulex penetrans*, paparra que deposita los seus ous sota las ungles dels dits grossos dels peus dels portadors los més *tchap á tchap*, y s' allotja sobre tot dins la carn dels cossos dels *goi-goi* pera ferne un munt de podridura viva; no hem tampoch de oblidar l' insecte microscòpic quin, capbussant sota l' epidermis, us fa foreda com faria un' agulla; los ixodes, tan grossos com prims que xuclan insidiosament nostra magra provisió sanguina; la vespa qual fibló terrible inocula la febre al imprudent que aixeca la veu ó que toca solsament l' arbre hont ha edificat son brescat; las melíferas selvatges quinas, un cert dia, feren fugir la tripulació de duas canoas, castigantlas ab tal rigor, que haguerem de corre al seu auxili; lo llimach tigre, eix horrible llimach marbrat que 's deixa caure de las branca senyalantvos la pell de sa borra enmatzinada que us fa bramar de frenesi; las formigas rojas quinas, entre nit, invadeixen nostre campament, y no 'ns deixan aclucar l' ull; més de deu vegadas han atacat la caravana en marxa, fent fugir 'ls homes ab tanta prestesa com si haguessen sigut perseguits per un estol de pigmeos; las formigas negras que infestan l' arbre que porta serps, quinas 's deixan caure sobre 'l viatjant pera darli torments infernals; diminutas formigas que trobem en tot lo que menjém y que un s' ha de guardar d' engolir baix pena de perforació ó cauterisació de las membranas del estómac. Quin torment me donaren al caminar dins la boscúria! Tot just nos havíam obert pás dins la malesa que venian en tropell, mossegantnos ab aytal furor que nostres sapadors n' eran coberts de butllofas.

En quant als mosquits, nos rodejavan á vols, sobretot en las grans talladas, qual terreno volíam conrear. Si de dia eram atormentats per las formigas y demás butxins, com si fossem fuetejats ab ortigas, de nit no faltavan sorpresas, sobresalts y espants. Dins la negror de la nit, quan la caravana dormia, un llamp seria un arbre qual cayguda, no lluny de nosaltres, hauria ben cert aixafat la meytat del campament.

Lo soroll de las branca sacudidas per las ratxadas me feya recordar la fressa de la rassaga, ó de fonda onada que s' estrella contra las penyas y rocas de vora mar. Cap veu hauria pogut dominar lo fort soroll dels ruixats de pluja que queyan: semblava lo tró continuo d' una cascata. Casi cada nit un arbre mort cruixia, s' esqueixava, sa testa describia, enlayre, inmensa corba, y lo gegant, al cáurer, feya tremolar la terra.

A voltas, algun membre mort se despenia del arbre, y la fressa de la trencadissa de branca feya retrúnyer los ecos de la selva, com prolongada fuselleria. Las ráfegas encorbant las ramas las feyan entrexocar soptadament produhint com un cruiximent de fullaraca que 's trepiixa, de branchs assecats, de vibracions de cordas sarmentosas. Després venia l' inevitable rich-rich, lo cant enervat y monótono de la cigala, lo cohach de las granotas; ohíam la veu trista del galago cridant sa femella, crit raspós, desagradable que nos sobrexitava casi totas las nits, Més enllá algun mico solitari que 's divertia á colpejar sobre d' un arbre, com fan las criaturas rascant ab un garrot una reixa de ferro. Després los elefants quins, entre nit acostuman passejarse en colla. Si en llurs correrias no han may atravessat nostre campament, se deu sens dubte als nombrosos fochs que teniam encesos totas las nits.

Considerant lo número de sokos ó bé ximpansés que pobl'n eixa gran boscuria, es singular que no n' haguém pogut veure may cap de viu. Mon cá terror los perseguia tots los dias entre Ipoto é Ibouiri; també un dia lo feren malbé. Quatre vegadas vaig sentir llur cridoria, fins he arriat á possehirne dos cráneos; un d' ells lo dongui al Paxá; l' altre que tingui de llensar tenia unas dimensions desmesuradas.

Pel Juliol de 1887 va plourer 8 dias; en Agost, 10 dias seguits; 14 en Setembre; 15 en Octubre, y 17 en Desembre, total 71 dias. De l' primer de Juny de 1887 al 31 de Maig de 1888, tinguérem 138 dias de pluja ó sia 569 horas. Nos fou impossible dins lo bosch de medir l' aygua cayguda del cel, si no per lo temps que duravan los ruixats. No crech equivocarme al assegurar que eixa regió es la més plujosa del globo.

Durant nou mesos los vents, bufan del Sud del Atlántich, remuntant lo Congo y l' Arouhouimi. Van impregnats de la humitat recullida á sobre l' Océa; després, durant un trajecte de 2250 kilómetres, á sobre del ample riu estés entre ribastos que s' aixamplan de 0'800 á 26 kilómetres. En llur curs vers l' Est, presos per la freda atmósfera que regna en aquella altitut, se condensan per resoldrers cada dos dias en xáfechs diluvians.

La selva es també molt favorablement situada pera absorbir los vapors que s'alsan del llac Tanganika, Albert-Elouart, y Albert. De pens. dret dins las altas herbas, á la entrada de la regió arborecent, poguí veurer dos núvols, corrent un del Est, l'altre del Oest, toparse y disoldrers en xafech á sobre lo mont Pisgah y sos voltants. A més d'eixas plujas, que devegadas duran deu y quinze horas, durant nostra marxa vers nostre campament arinxerat de Bodo, rebém sovint ruixats de poca durada. Tot sovint la reguardia de la caravana rebia un fort xafech quan l'avanguardia caminava baix los raigs del sol. He observat eix fet á Egoueddé y á las cascates de Mabengou. Quan aixó succehía era casi cert que un gran serrat havia interceptat, per gratificárnosen, cantitats de vapors que corrian vers l'Est. Caminant dins la boscuria, de cap manera podiam veurer los accidents del terreno, encare que fossen á tocar. Solsament quan lo riu recorria una línea dreta, nostre raig visual descubria, riu amunt, pujols de 180 a 200 m. d'altura.

Per causa d'eixa contínua humitat, las ayguas del Itouri ó bé Aouhouimi superior, son pocas vegadas baixas. Al Juliol l'hem vist á dos metres mes baix de son nivell ordinari. Al mes d'Octubre va creixer de 0 30 en una sola nit. Es en Novembre que porta son nivell més alt, y en Desembre que es més baix. Mes no s'asseca may, y porta al Congo un volúm d'aygua enorme. Te 1130 kilòmetres de curs, y sas fonts se troban al sud d'aquell trio de serraladas conegudas pel nom de *Grupo dels viatjants* y per lo nom de cada bú d'ells: Speke, Schweinfurth y Junker. La conca del Itouri cubreix una área de 175,500 kilòmetres quadrats.—H. STANLEY.

T. dubit per

CARLES BOSCH DE LA TRINXERIA

Posém fi á eixa llarga é interessant descripció de la gran selva equatorial del centre del Africa, reservant, per un altre dia, parlar dels pigmeos que habitan la gran boscuria; fent també la descripció de las sorprenents montanyas de la lluna (lo Rouvenzori,) y fonts del Nilo.

LAS FIRAS D' OLOT

A vila d' Olot celebra las firas de Sant Lluch desde temps immemorial. Lo rey D. Alfonso, en decret donat á 15 de Desembre de 1427, concedi novament las firas, perque pogués reconstruhirse la vila, runada per lo grau terratremol del 15 de Maig del mateix any.

Antigament tenian gran importancia. També la tenen ara, per més que 's diga que las firas desapareixen. Lo que desapareix son las costums, que la moda se 'n porta ab la prontitut del llamp. La vigilia de Sant Lluch ja es mitja fira. En todas las botigas hi ha lo rébombori aco-tumat, to hom espolsa y frega vidres. Compareixen mercaders del pla de Urgell, de València, d' Tarragona, d' Aragó, del Roselló, de Cerdanya.

Lo dia avans ja 's murmura, que tal classe de bestiar se ven tot, que tal altre s' ha enrallat. Aquest any se deya, que las mulas y matoxos se pagarian bé. que un pagès de Camprodon havia venut vintiquatre mulots per setanta onsas.

Las corruas de bestiar, que passen per los carrers, cridan la atenció de tothom. N arriban de todas parts. Aquests hereus de fora, que tenen por de no serhi á temps també arriban la vigilia: mossos d' escuadra de la provincia de Barcelona, tipos de tota mena,

Cap á mitj dia de la diada de Sant Lluch Olot es una verdadera paret de carni. Per travessar molts carrers, hi ha exposició de la vida; entrar en los cafés y casas de menjar es casi impossible, las fumerolas greixosas, las que fan las castanyeras, la pols que s' aixeca per tota la vila, arriban á fer una broma baixa. La major part dels pagesos menjan en lo camp de batalla, en lo Firal.

Los carrers de la vila son estrets y rónechs. N' hi ha en que no hi pot passar un carro. La vila no te plano per rectificarse ni aixamplarse ni es fácil que 'n tinga de molts anys encara que n' ha pagat un de molt car, constantli mes de quatre mil duros. Mes deixem per un altre dia aqueixas miserias... be massa se 'n parla.

En la tarda de Sant Lluch totas las fábricas plegan. Cap á las duas de la tarde lo poble invadeix lo passeig del Firal, sentintse una gatzara que aixorda. Los marxants ambulants instatats en sas tendas al voltant de la iglesia de S. Esteve, en rengleras dins lo passeig, en racons y forats, que en temps normal ningú hi passa, avisan los compradors, que 'l género s' acaba; los baylarins, los que fan rodar los caballets, los que portan figuras de cera, dentistas, tota mena de *xarlatans* cridan desesperadament y rodan llurs orgas aprofitant l' ocasió que no passa cada dia.

Cap al tart lo passeig del Firal presenta un cop de vista grandió. Surt la aristocracia de la vila á barrejar-se ab lo poble. Mil vestits llampanants d' última moda contrastan ab lo gran número de barretinas. Los rectors de la encontrada s' hi passejan ab llurs feligresos y coneguts; las noyas de la comarca desue la més humil fins á la més rica, traumen al sol tot la que tenen y passejan d' ayre acompanyadas d' una munió de joves.

Ja han desaparegut del tot aquellas caputxas blancas que anavan tant bé en lo cap de las noyas catalanas, aquells mocadors llars virotats, aquella jigallajoya de colors que donava tant de mohiment y vida á aquestos espectacles; tot aixó ja s' ha perdut, ja may més ho veurem. En cambi cada any compareixen nous tipos: pagesos estirats ab brusa blava, gorra y sabatas negras, com esmolets ó estanya paellas; pagesas ricas que 's coneix tenen afició als figurins d' última moda. No cal pensarhi mes en aquell temps; la humanitat resta sempre la mateixa, pero cambia eternament de vestit.

JOSEPH BERGA.

Olot, 24 Octubre 1890.

LA CAMPANA D' OSCA

Ramir lo d' Aragó
dels nobles ja se 'n cansa;
no més de nòm'es rey;
de fet no pás per ara.
Los nobles, atrevits,
contra del rey ja s' alsan,
¡que sempre 's veu al fum
alsars més que la flama!
Tot enutjat lo Rey
de fellonesa tanta,
als nobles ha cridat
y 'ls reb encés de rabia.
—«¿Creyéu que 'l fer lleó
quan dorm es que s' amansa?
avuy s' ha despertat
y está esmolant sas garras.
Aquí sols jo so 'l rey
del ceptre y de l' espasa;
lo rey que té botxins
y forcas afamadas.
Una campana vull,

que oure de tots se fassa,
y ¡pobre del traydor
que no vinga al ressó de la campana!

Lo gran privat del Rey
ab la regina parla.

—«Senyora del meu cor,
hermosa Na Constansa,
si d' amor ne tinch set,
la set ningú m' apaga,
y sempre esquerpa vos
me feu més set encara.

—Fugiu del meu devant;
som regna y som honrada.

—¡Lo comte d' Atarés
no s' ho deu creure massa!

—Mentiu.

— ¡Gentil amant!

—Al Rey mon cor sols ayma.

—Sinó m donéu amor,
temàula ma venjança.»

Y surt lo vil privat
tot renegant de rabia.

y d' algú que l' segueix
no se'n adona encara;

y cego avergonyit,
tot caminant esclama:

—Lo cap del d' Atarés
també caurà quan soni la campana.»

Lo Rey y 'l seu privat
ab gran misteri parlan.

—«¿Has anat al convent
á complir ma comanda?

¿qué diu lo vell abat
que jo ab los nobles fassa?

—Ab senyas m ha respost,
no pás ab cap paraula.

M' ha fet baixar al hort

¡bé n' ha tallat de ramas!
no n' ha quedat pás cap
de las que més s' al-avan.
— Oh savi abat, ja entench,
ja entench lo que 'm senyalas;
no 'n mancarán aquí
de ramas escapsadas.
— ¿Sabéu tots los traidors?
n' hi ha molts que se 'n amagan;
lo comte d' Atarés...
— Lo d' Atarés y d' altres.
— Venj' uvos aviat;
las ramas creixen massa.
— Demá, demá mateix
sentirás lo ressó de la campana. »

Los nobles están junts
al palau d' En Lzana:
lo privat també hi es;
contra 'l R y també parla.
— «La campana del Rey
ja está llesta y posada;
á véurela vinguéu.
— ¡ja veuréu qu' es estranyat!»
Ja surten del palau,
ja se 'n van cap un altre;
ja 'l privat los fa entrar,
en enfosquida cambra.
— «¿Vosaltres no sou vint?
al sostre miráu ara,
contéu si hi ha vint claus;
cap ne quedarà en vaga.»
A un xiulet del privat,
venen homes ab armas;
— «Amarréu als traydors;
llur hora es arrivada.»
Ja venen los botxins
ab las destrals alsadas.
— «Talléu eixos vint caps,
y feu ab los vint cossos la campana.»

Lendemà al dematí
lo Rey y 'l privat parlan.
—«La campana, senyor,
ja está llesta y penjada.
—Anemhi, comte, donchs
á veure si m' agrada.»
Lo comte y 'l Rey se 'n ván
á aquella fosca cambra.
Ja veuhén los vint caps
entre sanch entollada;
y 'ls cossos dels traydors,
d' aquells vint claus penjavan.
—La campana vá bé,
pero no está acabada,
no pot tenir bon só
perque 'l batall li manca.
—Lo comte d' Atarés
fará grans batalladas.
—Vull un batall millor,
més just per ma venjança.»
Lo comte tremolant
escolta tals paraulas;
y 'l Rey diu als botxins.
—«Posáume aqueix batall á la campana.»

La Regina y lo Rey
son al palau que parlan.
—«Senyora del meu cor,
hermosa Na Constança,
ja sé que 'm sou fidel
y que cap ombra os taca;
ja sé qui es lo felló
que vostre amor buscava.
L' abat del meu convent
la cura ha endevinada;
los botxins ja han tallat
las ramas més alsadas.
Los botxins que ara tinch
¡prou tenen feyna llarga!

mentres hi haja traydors,
no acabarán la tasca.»
Se senten mentrestant
crits de dolor qu' esglayan;
son del privat traydor
que ja de viure acaba.
Lo Rey somriu ab goig,
lo goig de la venjansa,
y á la Regina diu:
—«No sentíu? ja repica la campana.»

JOSEPH MARTÍ y FOLGUERA.

À MARÍA DE MONTSERRAT

Devant d' eix obelisch inmens de roca
que per Vos guarni Deu,
cáych de genolls, lo cor me vé á la boca
y es tot amor ma veu.

Aquí 'm veig gran, tan gran y á tanta altura
que 'l món m' apar no res,
puig no val lo que val eixa llum pura
qu' en vostre altar he encés.

Lo boix y 'l romani plens de ufanía
me semblan bon coixí,
y si 'm fes lloch lo rossinyol que hi nia
jo 'm quedaria aquí.

Qu' en esta serra colossal y hermosa
s' hi sent goig infinit.....
¡Si 'l cel está aquí aprop, Verge amorosa,
signame'l ab lo dit!

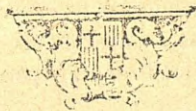
Jo hi vull anar cantant vostra grandesa,
nodrit ab vostre amor;
¡dáume la mà, castíssima ¡rimpeesa,
ja que jo us dono 'l cor!

¡Oh mare de la terra catalana,
reyna de Monserrat!
¡miráu lo fill ab quina fé us demana
la falda hont l' heu gronxat!

Vostre so tot, ben vostra es ja ma vida,
vostres son los filis meus,
com es vostra la verda sajolida
que aquí floreix tot l' any, y amorosida
d' olors us ompla 'ls peus!

CLAUDI OMAR Y BARRERA.

Montserrat 30 Septembre 1890.

A UNAS FLORS

Ja secas avuy vos miro
floretas del meu amor,
sense color, sense flayre
aruxadas de petons.
Penyora foreu d' afecte
del meu cor en altres jorns
en que foll tant suspiraba
per aquell angelet ros.
Avuy sols me doneu pena
espill crudel del que som,
miserias d' aqueixa vida
dema sereu cendra y pols.

EMILI PASCUAL.

Bruch 1890.

LOS PIGMEOS

més del descobriment del centre del Africa que excitá l'entusiasme y admirable sorpresa del mon geogràfic, Stanley troba una rassa humana del tot desconeguda: los pigmeos. Rassa antiquíssima qual existencia que compta mils y mils sigles se conserva encara. Vihuen dins la gran boscuria qu' es llur element, y si se 'ls ne treu s' moren de neguit y anyoransa. No veuen casi may ni cel ni sol, sempre en la foscor, en la pàlida claror de la selva verge.

Mes, escoltém la relació del célebre explorador.

Espargits ensá enllá en mitj de la tribu dels Balessé—partint de Ipoto fins al mont Pisgah, entre los rius Ngayon y lo Itouri, una regió gran com las duas terceras parts de Escossia—vihuen los Ouamboutti, nómadas de petita estatura, coneguts baix los noms diversos de Batona, Akka y Bazoungou. Eixos nanos, de estatura variant entre 92 á 138 centimetres, y de quins lo més robust no pesa pas més de 40 kilógrams, habitan la selva verge y 's nodreixen de cassa. Internan llurs campaments á 4 y 5 kilómetres dins la boscuria, al voltant del conreu de alguna tribu agrícola que 's compón sempre d' homes alts, forts y ben conformats. Déu ó dotze comunitats d' eixos pigmeos que poden

sumar en tot de 2.000 à 2.500 ànimas, solen servir de guardia avançada als terrenos conreats de alguna importancia. Ab llur sagaïas, arquets y fletxas untadas d' espessa capa de matzinas, matan lo elefant, lo búfalo, l' antilope; ó be, per estalviar-se feyna, cavan fondas fossas que cubreixen artificialment de canyas, fullas y terra. Construheixen també cubertissos quals teulats, suspesos per una redorta de las més fragils. cau al mes minim xoch, empresonant los ximpansés, babuins y demés micos atrets per las nous ó bananas maduras espargidas pel sol.

A més de la carn, cuyros pera sas pavesinas, pells y marfils, se procuran mel selvatje y plomas d' aucells. Descollan en lo elaborar matzinas que cambian ab bananas, patatas dolsas, tabaco, ganivets, llansas y fletxas. Llurs encontorns serian aviat faltats de cassa si explotessen y fora los kilometres quadrats que rodejan la clariana conreada: mes quan la cassa escasseja, se 'n van en busca de altres establiments.

Pera los agricultors aborigens, llurs poderosos protectors, los pigmeos, son bons guias vigilants. Com coneixen be los laberintos y passos amagats de llur recó de la gran selva, senyalan lo perill, y arribada de gent forastera. Cada hù de llur campament temporari es una atalaya de bent vigilan las entradas, surtidas y encontorns de la clariana. Llur vilatges dominan l' encreuhament de tots los corriols. Si s' aproximan indigenas enemichs, se coaligan ab llurs vehins amichs y llur ajuda no es gens despreciable. La fletxa lloyta contra la sageta, matzinas contra matzinas, astucia contra astucia; lo resultat final es cási sempre à favor de la tribu amiga dels pigmeos. Llurs proporcions minúsculas, llur agilitat, llur astucia, y sobre tot la práctica que tenen de la selva, fan d' ells temibles adversaris. No hi ha dubte que llurs amichs s' estimarian més no tenir que raurer ab ells, puig no hi guanyan gayre: en paga de pells y cassa, son obligats à donar-losli lliure accés als camps de conreu, bananarias y hortas. Cada nació te los seus paràsits, y las tribus de la gran boscuria central sufrenen molt d' eixos crudels petits homes que 's pegan ab ells com vesch y los adulan pera que 'ls atipin be, arruynantlos per llurs extorsions y pillerias.

Las casas rústicas dels pigmeos son fetas ab prou trassa. Son construccions baixas qual forma sembla la mitat d' un ou tallat de llarch. Las portas sols de alsada 60 à 90 centimetres, son obertas à cada extrém. Espargeixen llurs casas en una circumferencia més ó menys irregular al centre de la qual se veu una diminuta garita que tos just pot contenir dos d' eixos petit homes, y qual porta s' obra sobre 'l camí.

Després de lo que havem sabut sobre eixos fills de la selva, si alguna xegada las caravanas indigenas prenen lo camí, per exemple, de Ipoto á Ibouiri, no mancarán pas de ser alleugeridas de lo que portan abans de arribar á llur destinació. Entre eixos dos establiments, hi ha deu clarianas espayosas, y á la vora del camí de quiscuna d' ellas s' hi troban dos campaments de pigmeos; tindrian donchs de pagar lo pás vint vegadas ab sal, tabaco, ferro, jochs de la India, adornos de bambú, ganivets, destrals, ribots, llansas, fletxas; anellas, etc.

Com ho tenim ja dit, existeixen dos tipos de nanots absolutament dissemblants tocant de color de llur cutis, conformació de la testa y faccions caracteristicas de la cara.

Que los Batoua ó los Ouamboutti tingan ó no tingan idéntica comunitat de origen, lo cas es que s' diferencian entr' ells com del Tarch al Escandinavo.

Los Batoua tenen lo cap allargat, cara estreta, ulls petits rogenchs y aproximats un del altre, lo que 'ls fa semblar á la fura, de mirada en baix, ansiosa y surruda. Los Ouamboutti tenen la cara rodona, ulls grossos de dayna molt distants, front descobert, pell de rica coloració de groch de marfil. Habitan al Sud del districte; los Batouas viuen al Nort; mes eixos últims s' estenen vers lo Sud Est, fins als boscos d' Aouamba, sobre las duas voradas de la Semliki, y al Est del Itouri.

La existencia en llurs vilatges dins la boscúria es poch mes ó menos com la dels conreadors. Las donas arreplegan lo combustible y provisions; los homes cassan, guerrejaa y dirigeixen la cosa pública. La cassa no escasseja may, y a més de preparar las pells, cuyros y plomas, fabrican també xarxas per agafar peix ó trampas pels animals de la boscúria. Lo jovent deu sempre exercitarse á tirar á la rodella, puig que cada vegada qu' hem atravessat llurs vilatges hi hem sempre trobat en gran número arquets y fletxas despuntadas. També usan abusivament de la destrat, si n' hem de judicar pels arbres sobre quinas socas han probat lo tall. A uns 900 metres de cada campament Ouamboutti, las figuras que s' hi veuen talladas, de caras més ó menos geométricas indican una residencia de nanos.

Un dia, durant ma absencia, dos Egiptos, un cabo y un jove de uns quinze anys, un y altre casi blanchs de color, nos foren arrebatats prop del campament nostre atrinxerat de Bodo. May mes hem sabut lo que esdevingueren. Suposo que després de agafats se los emportaren, com en aquell temps los Nasamons de Herodotes, al campament

dels pigmeos. Mes de una vegada m' he demanat quinas haurán sigut llurs impressions al trobarse en mitg dels Ouamboutti.

Una de las matzinas de las quals se serveixen los pigmeos per untar la punta de llurs armas, y activar aixis la mort, es un ungüent negrench que te l' aspecte y consistenciu de la pega. Si hem de creurer las donas indigenas, prové del yaro, plautà de amplas fullas, molt comuna y abundant entre nostre campament Bodo é Inde Souma. Quan es fet de fresch, la flayre d' eix ungüent fa recordar la de las manxiulas ó cantáridas. No hi ha dubte qu' eix tòxich nó sia mortal; mata los elefants com ho faria una bala explosible. Tot guerrer adult porta en bandolera una cinta de cuyro de búfalo pera penjar daga y ganivet. Tota mare, pera portar sa criatura, y tota dona, pera portar son cistell, cinta son front d' un' ampla corretja pera aguantar lo pés.

Per més prudencia, lo mortal ungüent no 's compon pas en lo vitalge mateix: es en mitj de la malesa que 's prepara y s' empasta en capas espessas sobre las fletxas de ferro ó de fusta dura. A Avissaba, descobrirem sota las estacas que sostenen la teulada alguns cistells plens de formigas assecadas, qual vista me feu recordar lo d' un altre matzina mortal de color de mástich que havia vist sobre altres fletxas. Hem de creurer que los Avissiba se 'l procuran pulverisant eixos insectes que després barrejan ab oli de palma. Una sola d' eixas formigas us gratifica d' una butllofa del tamany d' un xavo. Donchs que tal ha de ser l' essencia concentrada de una multitud d' eixas nombrosas bestiolas quan es introduhida dins la nafra produhida per la fletxa! Si eixa matzina prové d' aytal origen, es ben cert que los nanos no son pas faltats d' ingredients: las formigas negres, com exemple, que infestan l' arbre de las serps y qual picada equival á la aplicació sobre la pell d' un ferro ruhent. Quan eixas matzinas son fetas de fresch, los efectes ne son molt rápits: debilitat excessiva, palpitations del cor, vómits, palidesa extrema, la suhor perleja per tot lo cos en gotas grossas, y lo desgraciat ferit no triga pas á morir. He vist morir en un minut un dels meus homes, picat com per fina agulla, d' una fletxa que li travessá lo bras y 's plantá á son pit. Un dels quefes de la caravana morí al cap d' una hora de ser ferit; una dona, als 20 minuts; una de sas companyas, encara no havia sigut transportada á la distancia de 100 metres que ja era morta; un dels nostres morí al cap de tres horas, y dos altres visqueren tres mesos. Eixa diferencia de temps de la evolució del virus s' ha de atribuhir á lo més ó menos tendre ó assecat del ungüent.

Fins á tant que coneguém l' antídoto que usan los indigenas pera

neutralisar los terribles efectos, d' eixas matzinas, cal fer pèndrer al pacient una bona dossis d' emética y recorre à la succió é inyecciones hipodérmicas, ab una solució molt concentrada de carbonat d' amoniach. Es probable que també la morfina, administrada á alta dósis, faría abortar las terribles contracciones tetánicas, pressagi de la mort.

Fou al remuntar lo curs del riu Itouri, sempre dins la gran selva que vegí la primera mosira de la tribu dels pigmeos, que segons vaig saber: se trobavan en gran nombre en la regió Nort del Itouri, y, vers l' Est, desde 'l confluent del Ngaiyou. Me pre entaren una joveneta d' uns 17 anys, medint 0'84 de altura, molt ben modelada, de pell lluhenta y fina. Tenía certa gracia; sa fesomia era prou agradable, color de sa cara de mulata clar, ó bé, si 's vol de marfil groguench. Sos ulls eran molt bonichs, mes desmesuradament grossos per criatura tan petita, casi tan grossos com los d' una dayna, rodons, proheminents, de vivesa. Del tot núa, la joveneta no tenia gens de vergonya, acostuada que era sens dubte á veures admirada; semblava molt satisfeta de nostra curiositat. L' havian trobada prop de las fonts del riu Ngaiyou.

Una vegada, trobantse la caravana en los marges del riu Ibourou, sempre dins la selva, al examinar las caixas de municions, ans d' apilarlas per durant la nit, ne trobarem á faltar una, la del cabo Daïn Mohammed. Quatre individuos de la caravana reberen la orde de retrocedir ab lo Sudanés y de cercar y recullir lo fardo que faltava.

Al aproximarse del indret designat, vegeren tota una bandada de pigmeos, homes donas y criaturas aplegats al entorn de dos diminuts guerrers que probavan de susllevar la caixa com per saber si pesava molt. Los nostres, molt curiosos, se dissimularen ab cuydado, puig que 'ls ulls d' eixa gent menuda son molt penetrants. Cadascú donava son parer; tots joyosos, saltavan á peu coix, quädrantse de caderas, ab l' alegría inexpressable que 'ls hi causava aytal percás; y las donetas aixeridas, portant sobre llur esquena criaturas de fesomia espavilada, xarrotejavan paraulas de sabiesa femenina. Un d' ells, dels més trassuts, prengué una lleugera estaca quina passá de má en má, y tots ab llurs xerichs aguts alabavan rasgo tan ingeniós. Alas-horas lo Hercules y lo Milo de la tribu, ajupintse y ab grans esforços aixecan la caixa fins al nivell de llurs espatllas y tot bambolejant de tant pés, s' encaminaa vers la malesa. Los nostres al veure aixó, cop de tiros enlayre y gran cridoria, corrent, perseguint aquells nanots; un d' ells massa gras per córrer se quedá endarrera, era un jovenet

de 18 anys que nos fou menat en triomf. Admirarem eix hominícul, gras, suhant sa cansalada.

Fou també als marges del riu Itouri, sempre dins la boscuria, que després de descansar la caravana un parell de dias, foren menats al nostre campament dos pigmeos joves, un home y una dona, de color courat; lo primer podia tenir uns 21 anys. Vaig volguer medirlo; heus aquí sas dimensions: Altura 1 m. 220—torn del cap 0 m. 515—de la barba al cim del craneo 0 m. 616—torn del pit 0 m. 647—del ventre 0 m. 705—de las caderas 0 m. 571—del puny 0 m. 108—bras esquer 0 m. 190—clavilla 0 m. 178—pantorrilla 0 m. 197—llargaria del índex 0 m. 051—llargaria de la ma dreta 0 m. 102—del peu 0 m. 159—de la cama 0 m. 56—de la esquena 0 m. 470—del bras fins á la punta dels dits 0 m. 492.

Era 'l primer nano adult que encara hagués jo vist. Al passarli la mà sobre 'l cos revestit de pels llarchs de 12 milimetres y més nos semblava tocar un forro de pells. Anava cofat d' una especie de boneto de capellá, potser robat, potser regalat, adornat d' un pom de plomas de lloro. Una ampla tira d' escorxá cubria sa nudesa. La extremada netedad de sas mans molt menudas cridá nostra atenció; no hi ha dubte que venia d' espellofar bananas.

Cap diarista de Londres hauria may pogut endevinar los sentiments ab quins jo contemplava l' hoste minúscul de la gran selva central del Continent Negre. Eix pigmeo de 20 anys, jo 'l veyá més vell que lo Memnonium de Tabas. Eix cosset tan petit feya passar davant mos ulls un dels tipos més antichs del home primitiu. Eix nano pelut, de pell courada, ve en dreta línea dels desterrats de las edats antigas, dels Ismaëls despedits de la morada del amo; han fugit, apartantse dels llochs habitats de la gent de treball, privats de la alegría y ben estar de la llar, desterrats enterament per causa de llurs vicis; vivint de la vida de bestias humanas dins los estanys y junglas selvatges. Llurs antepassats, Herodotes ja nos ho té contat, capturaren los cinch joves viatjants Nasamons, y ne foren la riota en llurs vilatges de las voras Niger. Hi ha infinitat de sigles que eran coneguts; y 'ls Grechs han cantat llur guerra famosa ab las cigonyas; y, desde Hekateo, 500 anys abans de Jesus-Crist, los mapas geográfichs los han sempre col·locats en la regió de las montanyas de la Lluna.

Quan Nessu menava los fills de Jacob fora del país de Gessen, los pigmeos eran sens contesta los amos de la part més tenebrós del tenebrós continent; es eixa mateixa part que habitan encara, mentres que las dinastias innombrables del Egipte y Assiria, Persia; Grecia, Roma, han florit durant periodos relativament curts per cáurer des-

prés en la pols y las ruinas. Y durant eixa llarga série de sigles, eix poble de gent menuda ha divagat ensá enllá, tirats fora de las voras del Niger, impel-lits per las onadas successivas d' emigrants de més alta estatura; han plantat llurs barracas de brossa y fullam en los llochs més amagats de la tenebrosa boscúria. Llurs germans son los Bushmen, los amichs de la malesa del Africa meridional, los Ouatona de la conca del Loulougou, los Akka del Monboutu, los Balia del Mabodé, los Ouamboutti de la conca del Ihourou, y los Batoua que viuhen al ombra dels Monts de la Lluna.

Los gegantins Madi, y 'ls Sudanesos d' elevada estatura, los Zanzibari més alts encara, s' estavan drets prop d' aquell home petit; y era pera mi molt interessant lo observar los pensaments traduhits per sa fesomia, pensaments instantáneos, rápits com lo llamp, sorpresa, estranyesa, y de sopte, tornant en sí, los dubtes, inquietut, temor; després sentir á renaixer sa confiansa al véurens de bon humor.. Ab quín interés jo l' examinava! la por lo reprenia, y sa fesomia notava espant y sobressalt, com si 's digués: «d' hont venen aquestos monstres humans? qué farán de mi? me matarán potser y de quina manera! me posarán al ast tot viu ó bé 'm ficarán, malgrat mos crits, dins aquellàs gerras de terrissa hont los selvátichs fan llur sopa! Ah! aixó no!...» y un lleuger moviment del cap ab contracció nerviosa, la palidesa que s' estenia sobre sos llabis, denotan la congoixa del pobre nano. ¡Que seria capable de fer per atraures lo favor d' eixos gegants! Los joves Nasamons debian pensar com ell, fa més de 2600 anys, quan los antepassats dels pigmeos los senyalavan ab lo dit, mirantlos, xerrotejant en llur antich dialecte de la Negricia. Donchs lo vaig fer sentar al costat meu, li passí la mà sobre la esquena, li don bananas rostidas en prou quantitat pera omplir la dilatada protuberancia de son abdomen; y ell, agraht, feu la mitja rialla. Quín nano més petit! y que astut! no tenia pas llana al clatell! Parlava ab signos ab aytal eloq encia que lo més obtús dels nostres lo comprenia molt bé.

—¿Quant hi ha d' assí al vilatge més proper hont podrém trobar queviures?

Va posar lo tall de sa ma dreita sobre 'l junt del colze: (més de dos dias de marxa.)

—¿A quina direcció?

Senyalá l' Orient.

—¿Quant hi ha d' assí al Ihourou?

«Oh!...» feu pujar sa ma dreia fins al aixella... Tot lo bras... aixó vol dir la doble distancia (quatre dias.)

—¿Hi ha queviures cap al Nort?

Lo nano sacudí 'l cap.

—¿N' hi ha vers l' Oest ó bé al Nort-Oest?

Mateix moviment de cap; després gira la má com si escombrés un pilot de sorra.

—¿Per qué?

Ab sas duas mans feu com si tingué un fosell cridant després: Dou-ou-ou-ou!

Vàrem compèndrer que los Mayouema ho havian tot destruhit.

—¿No tenim per assí ara d' aqueixos Dou-ou-ou ou?

Alsá 'ls ulls y somrehi d' una somrisa que ben cert hauria agraciad la joveneta més coquetona. Eixa somrisa deya: quina pregunta de fer!... com si tu mateix no hu sabesses!... oh! que dolent de burlarse aixís de mí!...

—¿Vols conduhirnos á n' aquell vilatge hont hi ha queviures?

Ab son cap feu que sí, després cariciá son ventre, una lluna al plé... «Si, os hi menaré perque podré omplirlo!...» Després somrehi ab menyspreu, apoyant l' ungla del pulgar sobre la primera articulació del index esquer: «aquí los plantatges son pas més grossos que aixís, pero, més enllá, mira que grossos son!...» y empunyá sa pantorrilla ab sas duas mans.

—«Lo Paradís! Aixó es lo Paradís! cridá la nova gent: bananas grossas com lo ventre de la cama d' un home!» Vaja! lo pigmeo se havia conciliat totas las simpatías; y nostre nanot fou lo verdader qefe de la caravana, fins que aquells fruyts miraculosos hagueren tornat á llurs verdaderas dimensions. Alguns dels nostres li volian fer una abrassada; sa cara reflexava la més cándida ignorancia, encara que vegés molt bé que desde que havia fet menció d' aquells famosos plantatges, era considerat per ells com «un xich menos que 'ls ángels», segons expressió biblica.

Y durant tot aqueix temps, lo rostre courat de la dona menuda, relevava ab eloqüencia las emocions de son company; sos ulls llen-savan espurnas; sas faccions reprodubian com fidel mirall las impressions mòbils de la fesomia d' aquest: mateixa mimica, mateixos dubtes, iguals temors, igual esperansa, igual espant... La seva ánima apassionada vibrava dels sentiments que agitavan l' altre nano. Tan rodoneta com una oca de Nadal ó bé un gall d' India engreixat per un gran ápat de cerimonia; s' estava dreia, brassos penjants, mans

juntadas, y, encara que núa, personificava la candidesa y la modestia.

Eran sens dubte marit y muller: ell, ab la dignitat reflevada d' un Adam; ella, ab la gracia d' una Eva de miniatura. Amagats baix los plechs d' un animalisme anormalment espés, no obstant llurs ánimas existeixen, com també los sentiments més delicats, quins, s' han quedat inerts y ensopits per falta d' exercici. Eixa extranya parella s' armonisava ab lo selvatge Eden d' Avatiko.

(Seguirá.)

XII ANIVERSARI (1890)

De ta terrenal figura
¡ay! no m' ha quedat rés més
que la mel de tas besadas
y una trena de cabells.
Estojats com una joya
sota un cristall sempre 'ls veig.
De un interrogant la forma
l' artista d'alshi volgué,
com si degués preguntálsli:
¿hont habitas? ¿qué t' has fet?
Prou que ho sé, que si hi ha una gloria
tú hi volas com un aucell,
que t' hi enlayras, que hi desplegas
tas galas com lo qui més,
y que imitant la aureneta
també arrant de terra vens,
no á peixe' en la broma baixa,
sino á dá 'l maternal bes
al nostre fill ans que dormi
com acostumavas fer.

Prou sento 'l teu bàtre d' alas
quan m' abat lo sufriment;
y en las lluytas de la vida
me sembla sentir ta veu,
que m' anima, y d' esperansa
ompla mon cor, y de fé.
Devalla sovint, devalla,
ja sabs que tots t' anyorém.

D. CALVET.

OFRENA

DE LA «FLOR NATURAL» GUANYADA EN LO CERTÁMEN DE L' ATENEU
DE SANT GERVASI, ENGUANY, AB LA POESÍA AHÍ,

Á LA HERMOSÍSSIMA NINA

AMALIA DE MORA Y DE BACARDÍ

Una historia mal girbada
de la vida benhaurada
d' un vellet y sos amors,
t' ha valgut ser la regina
d' una festa que espolsina
solzament ramells de flors.

Tú y lo vell d' aqueixa historia
m' heu retret á la memoria
lo principi y fi del mon;
tú ets l' esdevindre que avensa,
ets la vida que comensa,
y ell la vida que ja 's fon.

Ell, d' eix cel que l' art presenta
es un sol que s' aponenta

quan tot just surts tú en l' espay;
tú ets l' imatge falaguera
de la jove primavera,
y ell no es més que un pobre jay.

Joguina y vincladissa,
tú ets la tortra anyoradissa
que ja troba 'l niu petit;
papallona que aletejas,
saltironas y rumbejas
per demunt d' un ram florit.

Flors, perfúms, colors, cantúrias,
il·lusions, á voladurias,
cel plascívol y joliu,
esperansas que 't cor-prenen,
y desitjos que 't reprenen...
tot te volta y te somriu.

Mes sí, avuy, ets, nina hermosa,
la poncella tremolosa
quan la gronxa 'l ventitjol,
¿qué será de la poncella
si vé 'l Maig y l' esbadella
la tebior d' un raig de sol?

Ta joventut y noblesa,
ta hermosura y ta riquesa,
bella Amalia, ¿qué 's farán?
En las lluytas d' eixa vida
que avuy veus tan divertida
¿has pensat hont anirán?

¿Qué será de tú, donzella,
quan te digui, á cau d' orella,
sos amors algún donzell
y quan sentis que las venas
no de sanch, de foch ván plenas
escollant parlaments d' ell?

Vulla Deu que, en aquell dia,
no s' estronqui la alegria
que ha rublert tos primers anys,
y que 'l ram del desposori
no 'l mustigui ni desflori
lo mal vent dels desenganys.

Vulla Deu que aquell capitol
de ta vida, sia un títol
no de Reyna de las flors
conquerit en la batalla
que ha guanyada ma rondalla,
sino reyna dels amors.

Reyna hermosa y tan aymada
que, fins vella y arrugada
com lo vell de qui parli,
puguis dir, tota cofoya;
«Vaig casarme sent molt noya,
pro á mi 'm sembla que era ahí.»

JOSEPH IGNASI MIRABET.

Septembre 17, 1890.

LA MORT

Com surt lo sol al despuntar lo dia,
com esclata la rosa en primavera,
com en l' estiu los dolsos fruyts maduran,
aixis per tú la mort ja es arribada.

Agraheix al Senyor que te la envia;
granet d' encens que 'l foch sagrat abrusa,
avuy ets tú qui s' ha tornat aroma;
tots cremarém per encensar son ara.

Abrássala la mort, qu' are ab veu dolça
—vina, 't diu, estimat, meva es ta vida,
teu mon amor, al só de mas besadas
vull adormirte d' una son eterna.

Envejosos companys, guarniuli prompte
lo llit de nuvis, que l' espós ja frisa,
estén en la buydor sos febles brassos
y sos esguarts s' enlloran de ventura.

La mort ja t' ha arriuat: ¡mortal alégrat!

E. MOLINÉ Y BRASÉS.

EPITALAMI

(Á UNA NEBODA)

Las horas joganeras de ta infantesa hermosa
tolas han fuyt, llisquívolas saltant darrera 'l temps,
y 'l temps se las n' ha dutas en sa ona silexiosa
com se 'n endú la rosa
cayguda de sos marges, bressantla lo torrent.

La jove papallona al ayre que la besa
ha estes las sevas alas rompente sa presó,
y als ulls que l' han mirada dels raigs del sol encesa
ha inspirat sa bellesa
copdicia migradora, desitj corsecadó.

¡Oh tany del volgut arbre! La ma veig allargada
que de la soca antiga avuy t' arrencara,
per durte á una altra terra que espera ja cavada,
ahont també á ta vegada,
si a Deu plau, algun dia pugas flori y graná.

En tant que en ella arrelas, á Deu deix que li pregui
t' envihi en alas d' angels perfums del Paradis,
á la virtut que ab onas de sa fontana 't regui
y al cel que may te negui
sa llum, ni sas rosadas, ni alenadors cefirs.

Extengui ta ombra amiga fresquívola rodona
hont reposi 'l que t' ayma en somni encisador,
somni que veurá un dia complert si Deu te dona
expléndida corona
de fullas d' esmeragda en brancas de fruyt d' or.